

Кыргыз Республикасынын Улуттук Илимдер Академиясынын А.Алтымышбаев атындагы Философия жана саясий укуктук изилдөөлөр институту жана Ж.Баласагын атындагы Кыргыз Улуттук университетине караштуу Д 23.20.611 диссертациялык кеңешинде 23.00.02 – саясий институттар, процесстер жана технологиялар аластиги боюнча саясий илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Мамытов Токтокүчүк Болотбековичтин “Ислам фундаментализминин Борбордук Азиядагы саясий процесстерге таасир берүүдөгү механизмдерине политологиялык анализ” деген темадагы диссертациясына биринчи расмий оппонент тарых илимдеринин доктору, профессор Акунов Аалыбек Акуновичтин

ПИКИРИ

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий, жалпы мамлекеттик программалар (практиканын жана илимдин, техниканын өнүгүү талаптары) менен байланышы.

Азыркы учурга чейин «фундаментализм» түшүнүгү талаш-тартыш жаратып, бүгүн дагы илимде акырына чейин аныкталбаган бойдон калып келүүдө.

Фундаментализм феномени көптөн бери карай изилдөөчүлөрдүн көңүлүн өзгөчө бурдурган маселе болгондуктан, татаал социалдык-саясий феномен катары илимий изилдөөнүн объектиси болуп саналат.

Диний фундаментализмдин башаттары, социалдык жаратылышы, өзгөчө мүнөздүү белгилери жана саясий – идеялык маңызы каралышы зарыл. Аталган феномендин илимий изилдениши тутумдаштыруу, адамзат тарыхынын өзүнчө бир этаптарында, коомдук жашоонун ар кандай чөйрөсүндө жана конкреттүү өлкөлөрдө анын пайда болушунун жалпылыгын жана өзгөчөлүгүн издеп табуу орчундуу илимий милдет болуп калууда.

Азыркы учурда ислам фундаментализминин Борбор Азия өлкөлөрүндө болуп жаткан саясий процесстердеги ролун, ордун жана бул процеске берген саясий-социалдык механизмдердин таасирин аныктоо өктөм зарылдык катары олуттуу мааниге ээ болууда. Изилдөөнүн предмети катары радикалдуу диний фундаментализмдин Борбор Азия өлкөлөрүндөгү саясий процесстерге таасирин берген саясий жана социалдык механизмдери саналат. Ошол эле учурда, ислам фундаментализминин саясий-социалдык феномени Борбордук Азия республикаларынын улуттук коопсуздугуна кандай таасир берээрин талдоого алуу зарыл.

Бул кубулуштун терроризмди жана экстремизмди саясий зомбулуктун куралына айландырып диний фундаментализмдин жүргүзгөн ишмердүүлүгү

изилдөөгө алынуусу зарыл. Социалдык жашоо чөйрөдө, баарынан мурда саясатта диний фундаментализмге берилген тарапташтарынын, топтордун жана уюмдардын өзгөчө бир социалдык-саясий мүнөздөрүн ачыктоого аракет кылуу зарыл.

2. Диссертацияда жетишилген илимий жыйынтыктар.

Ислам фундаментализминин Борбордук Азиядагы саясий процесстерге таасир берүүдөгү саясий жана социалдык механизмдерине комплекстүү изилдөөнү жүргүзүүдө төмөндөгү жоболор сунуш кылынат:

Тыянак 1. Ислам фундаментализминин саясий жана социалдык феномен катары жалпы түшүнүгүнүн мааниси, маңызы аныкталып илимде жана илимий таанууда маанилүү көйгөйдү жаратат деген тыянак чыгарылды. Цивилизациялык теориянын контекстинде ислам фундаментализми жана диний саясий уюмдар учурдагы заманбап исламды дин катары эле мүнөздөбөстөн, аны алгачкы ислам дининин саясий жана социалдык тажрыйбасына кайтууга болгон, ислам дүйнөсүнүн диний идеологиясына кайрылып келүүгө жана Батыштын глобалдык чакырыктарына жооп кайтарууга болгон аракети катары каралды.

Тыянак 2. Ислам фундаментализмин идеология жана саясий практика катары кароодо, белгилеп кетчү нерсе – идеологиянын олуттуу топтому болуп маңыздын категориясы саналат. Эгерде маңызы жок болсо, адамдар тобу белгилүү бир кырдаалдар жыйналган учурда деструктивдүү жолго түшөт. Мындай учурда адамдар жалган, бурмаланган жана сурогаттык баалуулуктарга жана анын ичинен ислам фундаменталисттик көз караштарга, идеяларга тартылып кеткени айдан ачык көрүнүүдө, себеби адамдар идеологиясыз, ой-жүгүртүүсүз, жашоо маңызы жок жашай алышпайт.

Тыянак 3. Ислам фундаментализми – салафизм жана ваххабизм агымдары аркылуу саясий-диний идеяларды колдонгон зомбулуксуз диний үгүт-насааттан тартып, глобалдык саясий зомбулуктуу, экстремизм жана терроризм саясий курал катары колдонгон чабуулдук жихадка чейинки жайылтылган саясий-практика катары көрүүгө болот.

Тыянак 4. Азыркы учурда Борбор Азия өлкөлөрүндө, өзгөчө Кыргыз Республикасында терс көрүнүштөр оорун алууда: бийликтин алсыздыгы жана коррупциянын кеңири жайылышы, саясий жана социалдык теңсиздик, билим жана маданият деңгээлинин төмөндөшү, укуктук нигилизм, саясий зомбулук. Албетте мындай көрүнүштөр диний фундаментализмдин, экстремизмдин жана терроризмдин жаралышына, өнүп-өсүшүнө алып келет. Мындан тышкары экстремизм жана терроризм радикалдуу ислам фундаментализмдин саясий зомбулугунун саясий куралы катары колдонулат.

Тыянак 5. Ислам фундаментализми Борбордук Азия регионунда диний-саясий феномен катары аймакта өтүп жаткан азыркы саясий процесстерге саясий механизмдер аркылуу таасир берүүдө.

Ислам фундаментализминин туруктуу функциялары көрсөтүлдү, алар: идентификациялоо, багыт алуу, жоболоштуруу, ыңгайлашуу, социалдашуу, интеграциялашуу, карым-катыш функциялары. Ушул функцияларды жүзөөгө ашырууда механизмдердин саясий процесстерге тийгизген таасиринин багыттары – жандануу жана жаратуу формасында изилденди.

Ислам фундаментализминин саясий процеске таасир берүүдөгү саясий механизмдери: саясий – аксиологиялык, саясий – идеологиялык, саясий – укуктук.

Саясий механизмдердин саясий процесстерге таасир берүүсүндө ошол эле учурда диний фундаментализмдин кайра жаралуусуна түз таасирин тийгизет.

Тыянак 6. Социалдык феномен катары фундаментализм адамдардын социалдык статустарына карабай аларды жаңы уюмдарга, топторго жана кыймылдарга диний идея жана практика аркылуу бириктирет диний фундаментализмге жөндөмдүү болгон динге ишенүүчүлөрдүн бири-бири мене байланышуусу жана мамилелери уникалдуу социалдык механизмдердин бүтүндөй бир катмарын жаратат, алар аркылуу диний ынанымдын көрүшү калыптанат. Ишендирүү (ынандыруу), акыл үйрөтүү жана тууроо сыяктуу социалдык механизмдер катары эсептелет.

Ислам фундаментализминин социалдык механизмдери саясий процеске таасир берүүдө төмөнкү таасир берүү багыттарын аныктайт: уюштуруучулук, башкаруучулук, ресурстук.

Социалдык механизмдердин саясий процеске таасир берүүсүндө ошол эле учурда бул механизмдер фундаменталисттик менталдыктын калыптануусуна дагы толук таасирин тийгизет.

Тыянак 7. Борбордук Азия өлкөлөрүндө террористтик, экстремисттик жана диний фундаменталисттик уюмдардын саясий ишмердүүлүктөрүнүн жигерденүүсүн талдоодо бул кылмыштардын жүйөөсүн изилдөө алардын социалдык жана саясий талдоосунун негизин түзөт.

Экстремисттик, террористтик жана радикалдуу фундаменталисттик топтордун талдоосунун негизинде ишмердүүлүктүн үч негизги жүйөөсүн белгилеп кетсе болот. Биринчиден, культурологиялык жүйөө – булардын көз караштары боюнча, коомду мезгил-мезгили менен “беймаза кылып туруш керек”, баарынан жакшысы “кан төгүүнүн жардамы менен.” Экинчиден, рационалдуу жүйөө – алар тарабынан террордук саясий ишмердүүлүктүн натыйжалуу куралы катары түшүндүрүлөт. Үчүнчүдөн, идеологиялык жүйөө–

экстремизм жана терроризм саясий процесстерди жөнгө салуучу саясий курал катары коомго таңууланат.

Тыянак 8. Диний фундаментализмдин жактоочуларынын (адептердин) өзгөчөлүктөрү жана алардын фундаменталисттик диний-саясий көз караштарынын калыптанышын изилдөөнү талап калат, себеби Борбордук Азияда фундаменталисттик, экстремисттик жана террористтик уюмдардын, топтордун жактоочуларынын көбөйүшүнүн себептеринин аныктоо зарыл. Фундаменталисттерди ар дайым консерватизм жана бир калыптагы ой-жүгүртүү сыяктуу өзгөчөлүктөр бириктирет. Көксөөсү суубагандыкты, тынчсызданууну, түйшүктүү эркиндиктен жана жалгыздык сезимден көңүл калууну башынан өткөргөн адамдар фундаментализмге ыкташат.

Тыянак 9. Саясий зомбулук жана диний ишеним чырмалышкан кырдаалдар өзгөчө коркунуч туудурат. Баалуулук тутумундагы жана легитимдүүлүк ыкмаларындагы айырмачылыктар үчүн бир топ деңгээлде – салттуу терроризмге, экстремизмге жана диний фундаментализмге караганда динге негизделген терроризм, экстремизм жана радикалдуу ислам фундаментализм өзгөчө коркунучтуу жана кыргын салуучу болуп саналат. Диндин атынан чыккан терроризм жана экстремизм өзүнүн ишмердүүлүк чөйрөсү жана кол салуу объектине тандоосу менен гана эмес, ошондой эле кыргын салуучулугу жана түшүнүксүз мүнөзү менен теңдеши жок болуп эсептелет.

Тыянак 10. Кыргыз Республикасынан башка Борбор Азия республикаларында саясий стабилдүүлүк жана өнүгүү бар болгондуктан, коңшу мамлекеттер ислам фундаментализминин жана анын саясий куралы катары экстремизм жана терроризмдин өнүп өсүшүнө жана жайылуусуна жол бербей келишет. Ал эми биздин өлкөдө адамдардын бийликтен көңүлү калып, динден калкалоо жана жардам издөөдө. Азыркы терроризм, экстремизм жана радикалдуу фундаментализм – бул белгилүү бир өлчөмдө идеялык көрүнүш. Анткени бул көрүнүштөрдүн позицияларынын бекемдиги, исламдык саясий-укуктук концепцияларга багытталган анын теориялык базасында камтылгандыгында. Ошондуктан, идеялык-теориялык өңүт экстремизм жана терроризм менен күрөшүүнүн эң орчундуу жагынын бири болуп саналат. Терроризмге, экстремизмге жана радикалдуу диний фундаментализмге атайын кызматтардын күчү менен гана каршы турбастан, исламдык идеялык концепцияларга негизделген жүйөнүн жардамы менен да каршы туруу керек.

Ислам фундаментализми, экстремизм жана терроризм менен күрөшүү көйгөйлөрү улуттук жана эл аралык деңгээлде алардын аймактык жана глобалдуу коркунучуна каршы күрөшүү боюнча макулдашылган, көп тараптуу биргелешкен аракеттеринин зарылдыгы талап кылынат.

3. Диссертациянын илимий практикалык маанисин ачууда изилдөөгө алынган актуалдуу маселелерди чечүүдө иштин илимий жыйынтыктарынын ички биримдигин жана багыттуулугун баалоо.

Диссертациянын темасы жана эмгектин натыйжалары, илимий-практикалык тыянактар жана жоболор Кыргыз Республикасынын кайрадан иштелип жаткан өнүгүү стратегиясында, диний радикализмге, экстремизмге жана терроризмге каршы аракет боюнча улуттук тутумдарда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздук концепциясында жана башка документтерге байланыштуу концепцияларды, программаларды, мыйзамдарды жана башка документтерди иштеп чыгууда пайдаланылуусу мүмкүн.

Республиканын саясий илиминде кыргыз тилиндеги алгачкы изилдөө, анда ислам фундаментализминин Борбордук Азиядагы саясий процесстерге таасир берүүдөгү саясий жана социалдык механизмдери анализденди.

Аныкталган корутундулар жана натыйжалар ишенимдүү жыйынтыктарды белгилөөгө мүмкүнчүлүк түздү.

Тыянак 1. Ислам фундаментализми саясий-социалдык феномен катары, анын түшүнүгүнүн мааниси жана маңызы анализденди.

Тыянак 2. Ислам фундаментализминин агымдарынын жалпы жана өзгөчө аныктамалар аркылуу “салафизм,” “ваххабизм,” “жихадизм” аттуу предметтик түшүнүктөр аныкталды.

Тыянак 3. Экстремизм жана терроризм радикалдуу диний фундаментализмдин саясий зомбулугунун саясий куралы катары изилденди;

Тыянак 4. Ислам фундаментализминин Борбордук Азия аймагында болуп жаткан саясий процесстерге тийгизген саясий жана механизмдери изилденди.

Тыянак 5. Диний фундаментализмдин Борбордук Азияда болуп жаткан саясий процесстерге тийгизген социалдык механизмдердин тассири изилденди.

Тыянак 6. Ислам фундаменталисттик, экстремисттик жана террористтик уюмдарынын жана топторунун Борбордук Азия аймагындагы орду жана таасирдүүлүгү аныкталды жана алардын саясий ишмердүүлүктөрүнүн жигерденүүсүнө талдоо жүргүзүлдү.

Тыянак 7. Диний фундаментализмдин субъектеринин өзгөчөлүктөрү жана алардын фундаменталисттик саясий-диний көз караштарынын калыптанышы изилденди.

Тыянак 8. Динге негизделген экстремизм, терроризм жана радикалдуу фундаментализм азыркы дүйнөнүн өзгөчө коркунучтары катары анализденди.

Тыянак 9. Диний фундаментализмдин, экстремизмдин жана терроризмдин Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздугуна болгон

коркунучтарынын комплексинде алардын кооптулугунун өөрчүсү талдоого алынды, аларга каршы натыйжалуу күрөш жүргүзүү боюнча сунуштамалар аныкталып берилди.

4. Сунушталган жыйынтыктардын жаңылык деңгээли.

Издөнүүчү диссертацияда ар бир жаңы алынган жыйынтыктарды, корутунду пикирлерди негиздүү жана ынанымдуу далилдей алган. Бул далилдер саясий илимдин илимий жаңылыгы болуп эсептелет жана олуттуу мааниге ээ. Илимий айлампага киргизилген материалдарды изилдөөдө колдонулган ыкмалар диссертациялык иштин максатын жана милдеттерин ишке ашырууда алынган илимий жыйынтыктар автор тарабынан ынанымдуу ырасталган. Алар:

Тыянак 1. Ислам фундаментализминин социалдык - саясий феномени катары анын түшүнүгүнүн мааниси, маңызы саясий аспектиде комплекстүү, тарыхый– хронологиялык тартпите алгачкы жолу республикада изилденишин жаңылык деп баалоого болот.

Тыянак 2. Идеология катары ислам фундаментализми төмөндөгүлөрдү камтыйт: модерн доорунда пайда болгон светтик жана диний ажырымды тааныбагандык, диндин турмушта борбордук абалын кайтарып келүүнү.

Практика катарында диний фундаменталисттер Пайгамбар дооруна кайтууну талап кылышат жана ушул кайтуу аркылуу жаркын келечекке умтулуу керектигин сунушташат. Жогоруда көрсөтүлгөн өткөн доорго кайтуу жана келечекке умтулуу саясий зомбулуктун саясий куралдары катары экстремизм жана терроризм аркылуу иш жүзүнө ашырылат, бул изилдөөнү дагы бир жаңылык деп баалоого болот.

Тыянак 3. Ислам фундаментализминин агымдарын жалпы жана өзгөчө “салафизм”, “ваххабизм”, “жихадизм” аныктамалары аркылуу предметтик түшүнүктөрдүн аныкталышын, изилдөөнүн жаңылыгы катары кароого болот.

Тыянак 4. Фундаменталисттер иш – аракетери жогору жактан чечилгендигин, ошондуктан калк тарабынан бекитилген моралдык чечимдердин алкагынан чыгып кеткен ыкмаларды алардын гана колдонууга укугу бар экендигин билдиришет. Ошондуктан экстремизм, терроризм жана радикалдуу диний фундаментализм саясий зомбулуктун саясий куралы катары изилденди.

Бул сыпаттоону изилденүүчү илимий иштин дагы бир жаңылыгы катары эсептөөгө болот.

Тыянак 5. Диссертация талдоого алынган ислам фундаментализминин Борбордук Азия өлкөлөрүндөгү саясий процесстерге таасир берүүдөгү саясий механизмдерин иликтөөгө алуу илимий иштин дагы бир жаңылыгы болуп саналат.

Тыянак 6. Ошондой эле талдоого алынган ислам фундаментализминин Борбордук Азия өлкөлөрүндөгү саясий процесстерге таасир берүүдөгү социалдык механизмдерин иликтөөгө алууну илимий иштин жаңылыгы катары саналат.

Бул иликтөөлөр диссертациялык деңгээлде мурун каралган эмес.

Тыянак 7. Ислам фундаменталисттик, экстремисттик жана террористтик уюмдардын, топтордун Борбордук Азия аймагындагы орду жана таасири аныкталып, алардын саясий ишмердүүлүгүнүн жигердүүлүгүнө талдоо жүргүзүлдү.

Тыянак 8. Диний фундаментализмдин субъектеринин өзгөчөлүктөрүнүн жана алардын фундаменталисттик саясий-диний көз караштарынын, мүнөздөрүнүн калыптанышы изилденди.

Тыянак 9. Динге негизделген ислам фундаментализми, экстремизм жан терроризм азыркы дүйнөнүн өзгөчө коркунучу катары болгондуктан автордун бир катар практикалык сунуштарды берүүсү илимий иштин практикалык маанисин көтөрөт деп эсептөөгө болот.

Тыянак 10. Экстремизм жана терроризм менен күрөшүүнүн мамлекеттик каражаттар арсеналына исламдын позитивдүү идеялык күч-кубатын киргизбей туруп, фундаменталисттердин таасирин биротоло жок кылууга мүмкүн эмес. Ислам постулаттарынын кыртышында ислам фундаменталисттеринин идеологдору менен олуттуу талаш-тартыш болбой калууда. Саягы, расмий кыргыз мусулман борборлорунун активисттери радикалдардын саясий-диний идеялык прораммаларын дискредитациялоо зарылдыгына анчалык маани бербегендиги аныкталды.

Автордун бул эмгеги илимий материалдарга негизделген ынамдуу далилдер менен коштолгон, өз алдынча жана жогорку илимий деңгээлден даярдалган диссертациялык иш деп эсептөөгө болот.

Диссертациянын мазмуну автор тарабынан мамлекеттик жана расмий тилдерде даярдалган авторефераттарда чагылдырылган. Автор толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине дал келет. Авторефераттар кыргыз, орус жана англис тилинде түзүлгөн идентивдүү резюмелер менен жабдылган.

Эгемендүү Кыргызстанда ислам фундаментализминин Борбордук Азия өлкөлөрүндөгү саясий процесстерге таасир берүүдөгү социалдык – саясий механизмдерин ар тараптана иликтөөнү саясий аспектиде комплекстүү, системалык тартипте алгачкы жолу издениши автордун **жекече салымынын** далили боло алат.

5. Диссертациядагы жетишилген илимий жыйынтыктардын практикалык маанилүүлүгү.

Диссертациялык изилдөөдө баяндалган негизги тыянактардан, жыйынтыктардан жана практикалык сунуштамалардан ачык айкын көрүнүп турат. Муну эмгектин тийешелүү бөлүктөрүндө экстремизмдин, терроризмдин жана диний фундаментализмдин макамын аныктоодогу теориялык-методологиялык көз караш, мамилелер толуктайт.

Изилдөөнүн жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын саясий илимине белгилүү деңгээлде салым кошо алат. Изилдөөдө өлкөлөрдүн региондорундагы саясий процесстерге таасир берүүчү социалдык – саясий механизмдердин теориялык негиздери, түшүнүктөрү, маңызы, ролу жана таасири жөнүндөгү ой – пикирлер жана иш тажрыйбасынан келип чыккан жыйынтыктар саясий илимдер үчүн, социология, философия, тарых жана башка коомдук илимдер үчүн теориялык мааниси бар.

Диссертацияда ислам фундаментализминин Борбордук Азия өлкөлөрүндөгү саясий процесстерге таасир берүүдөгү социалдык – саясий механизмдери жөнүндөгү саясий фактологиялык материалдар болочок илимий изилдөөлөрдө, жогорку жана орто окуу жайларынын студенттери үчүн окуу китептрин, окуу – усулдук колдонмолорун даярдоодо, окутууда жана тарбиялоодо колдоунулушу мүмкүн.

Диссертациялык изилдөөдөгү диний экстремизмге, терроризмге жана радикалдуу диний фундаментализмге каршы күрөшүүнүн жана алдын ала эскертүү иштеринде кеңири пайдалануу мүмкүнчүлүгүнөн көрүнүп турат. Аталган максаттарды ишке ашыруу үчүн мамлекеттик жана эл аралык саясий институттар тарабынан илимий-практикалык сунуштамаларды иштеп чыгууда жүргүзүлгөн изилдөөнүн жоболорун, жыйынтыктарын жана тыянактарды колдонууга толук мүмкүнчүлүк бар.

6. Диссертациядагы ар бир жыйынтыктын жана корутундунун (илимий жоболордун) негиздүүлүгү жана ынанымдуулук деңгээли.

Ааламдашуу процессинде түзүлгөн заманбап коомдун өктөм муктаждыгы экстремизмди, терроризмди жана радикалдуу ислам фундаментализмди зомбулуктуу социалдык-саясий өзгөрүүлөрдүн ыкмасына айлантуу менен, алардын пайда болуусуна күчтүү таасир бергендигин жана жигердендиргендигин илимий жактан ар тараптан ынанымдуу аныктоого жетишкендиги менен аныкталат. Ааламдашкан процесстердин таасири астында дүйнө жүзүндө радикалдуу диний фундаментализм, экстремизм жана терроризм жаралат жана калыптанат, алардын капшабынан, бүлүндүрүүчү таасиринен бир дагы мамлекет четте калбайт. Ошону менен бирге эле, экстремизм жана терроризм радикалдуу ислам фундаментализминин саясий зомбулугунун саясий куралы катары чыгат.

Турмуштун, жеке инсандын жана коомдун жүрүм-турумун катуу тартипке салган мыйзамдардын жыйындысы болгон шарият – бир гана исламда бар. Ислам фундаменталисттери абсолюттук чындыкка ээлик кылууга умтулат. Алардын иш-аракеттери жогору жактан чечилгендигин, ошондуктан калк тарабынан бекитилген моралдык ченемдердин алкагынан чыгып кеткен ыкмаларды алардын гана колдонууга укугу бар экендигин билдиришкен айрым саясий күчтөрдүн дымактарын ушул диний-саясий негиздөөлөр багыттайт жана күчөтөт.

Фундаментализм азыркы учурдагы оор жашоо шартында көйгөйлөрдү чечүүнүн жөнөкөй, оңой ишке ашуучу жана альтернативасыз жолдорун адамдарга сунуштап ишендире алган саясий кыймылдардын жөндөмдүүлүгүнө негизденет. Фундаментализм – бул ой жүгүртүү ыкмасы, ал аркылуу тийиштүү принциптер акыйкаттыктын олуттуу элементтери катары кабыл алынат, жана булардын мазмунуна карабастан өзгөрүлгүс жана төгүндөлгүс кадыр-баркка ээ болушат. Фундаментализм, ошондой эле негиз салуучу же фундаменталдуу болгон баалуулуктарды жана идеяларды жактоо болуп эсептелет деп айтса болот. Алардын принциптерине ылайык коомду реформалоо үчүн саясий программалар диний фундаменталисттердин доктринасында ар дайым камтылган.

Ислам фундаментализми, экстремизм жана терроризм саясий-идеялык негиз катарында сурогаттык, бурмаланган диний-саясий идеяларды, көз караштарды кеңири жана активдүү түрдө колдонулат. Мындай сурогаттык жана бурмаланган диний-саясий идеялар, көз-караштар ислам фундаментализминин, экстремизмдин жана терроризмдин саясий-идеялык булактарын түзөт.

Азыркы учурда ислам фундаментализми көп сандагы ар кандай топторду бириктирип турат. Бирок айрым фундаменталисттик топтордун саясий жана диний көз караштары негиздүү түрдө айырмаланат, алардын баары нукура исламдын позицияларында диний-саясий фундаментализмдин принциптерин турмушка ашырышат:

биринчиден, саясаттан жана сакралдык мүнөздөгү мамлекеттик бийликтен диндин ажыратылбастыгын талап кылышат;

экинчиден, динден сырткары жана диний бийлик ажырагыс болгон, ал эми сот-укук тутуму шариатка негизделген мамлекет куруу талабын коюшат;

үчүнчүдөн, «таза» исламдын ченемдерин толук жүзөөгө ашыруунун эсебинен азыркы мусулман коомунун жашоосун түп орду менен кайра куруу үчүн чыгышат;

төртүнчүдөн, исламды коргоо жана жайылтуу максатында жигердүү саясий ишмердүүлүк жүргүзүү ар бир чыныгы мусулмандын милдети деп таанышат.

Жогоруда белгиленген «фундаменталисттик принциптердин» өнүгүшү өзүнүн көрүнүшүн исламдын ашкере кетпеген жана радикалдык фундаментализмдин түзүлүшүндө тапты. Ашкере кетпеген фундаменталисттер легитимдүү каражаттарды колдонуу менен тазалануу, кулк-мүнөздүк революция, келе турган ислам падышалыгына мусулманды руханий даярдоо катары мусулман коомун алгачкы ислам ыңгайы боюнча уюштуруу жана исламды тазартуу идеяларын жайылтышат. Алар мусулман коомунун турмушуна шариатты киргизүү үчүн, ислам дининин канондоруна туура келген экономикалык жана финансылык институттарды түзүү үчүн күрөшүшөт. Ошол эле учурда, батыш цивилизациясынын айрым жетишкендиктерин сиңирип алуусуна, кээ бир демократиялык институттардын иштешине, ал турмак эгерде бул мусулман коомуна пайдалуу болсо, динден тышкары улуттук элиталарга болгон сабырдуу мамилелери айырмалап турат.

Радикалдык фундаменталисттер өздөрүн гана Алланын чыныгы эркин аткаргандар деп эсептешет - Жер бетинде ислам мамлекетин куруу, планетардык масштабда шариаттын үстөмдүгүн орнотуу. Алар радикалдуу көз карашына макул болбогон бардык саясий башкаруучуларга, мусулмандарга, анын ичинде диний башкармалыктарга зомбулук каражаттарын колдонууну жарыялашат жана кимде ким «түз жолдон кайтып кетсе» жихаддын (ишеним үчүн согуш) бутасы болорлугун тастыкташат.

Ислам фундаментализми Борбордук Азиядагы болуп жаткан саясий процесстерге таасир көрсөткөн саясий жана социалдык механизмдерине иликтөө жүргүзүлдү. Ушул механизмдердин саясий процесске көрсөткөн таасирин иликтөөдө ислам фундаментализминин саясий идеяларынын мээлиндүү жана радикалдуу агымдары аныкталды.

Ислам фундаментализминин саясий-диний турмуштагы туруктуу функциялары көрсөтүлдү, алар: идентификациялоо, багыт алуу, жоболоштуруу, ыңгайлашуу, социалдашуу, интеграциялашуу, карым-катыш функциялары. Ушул функцияларды жүзөөгө ашырууда саясий процесстерге механизмдердин тийгизген таасиринин багыттары жандануу жана жаратуу формасында изилденди. Ошондой эле ислам фундаментализминин саясий процесске тийгизген таасирин талдоо учурунда төмөнкү үч топтуу саясий жана социалдык механизмдердин айырмалары байкалды: саясий-идеологиялык, саясий-укуктук жана саясий аксиологиялык.

Ислам фундаментализми, экстремизм жана терроризм менен күрөшүү көйгөйлөрү улуттук жана эл аралык деңгээлде алардын аймактык жана глобалдуу коркунучуна каршы күрөшүү боюнча макулдашылган, көп тараптуу биргелешкен аракеттеринин зарылдыгы талап кылынат.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана корутундуларынын жарыяланышы. (публиканцияланган макалалардын тизмеси)

Диссертациялык изилдөөнүн айрым баптары, бөлүктөрү, тыянактары жана сунуштамалары Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясы сунуштаган кыргыз жана чет чет элдик илимий басылмаларга 2 (эки) монография түрүндө жана 25 илимий макалада, анын ичинде 9 (тогуз) макала – чет өлкөдө (Россия) чагылдырылды.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Диссертациянын мазмуну автор тарабынан мамлекеттик жана расмий тилдерде даярдалган авторефераттарда чагылдырылган. Авторефераттар толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине дал келет. Авторефераттар кыргыз, орус жана англис тилинде түзүлгөн идентивдүү резюмелер менен жабдылган.

9. Диссертациянын мазмунундагы жана аны жабдуудагы кемчиликтер жана изденүүчүгө каалоолор:

- диссертациянын айрым бөлүмдөрүнүн көлөмдөрү бирдей болбогондугу;
- ааламдашуу процессинде экстремизмдин, терроризмдин жана ислам радикалдуу фундаментализминин өзгөчөлүктөрүнүн кенен көрсөтүлбөгөндүгү;
- техникалык мүнөздөгү талап кылынган кемчиликтер изденүүчү Мамытов Т.Б. тарабынан жоюлсун.

Көрсөтүлгөн мүчүлүштүктөр изденүүчүнүн диссертациялык изилдөөсүнүн илимий теориялык жана практикалык деңгээлин төмөндөтпөйт.

10. Диссертациянын «Окумуштуулук даражаларды берүүнүн тартиби жөнүндө жобонун» талаптарына туура келиши.

Сунуш кылынган Мамытов Токтокучук Болотбековичтин доктордук диссертациясы Диссертациялык кеңештин профилдик багытына туура келет.

Иште 23.00.02. – саясий институттар, процесстер жана технологиялар адистигинин паспортуна саясий илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 23.20.611 диссертациялык кеңешинин талабына жооп берет.

Ислам фундаментализминин Борбор Азия аймагында өтүп жаткан саясий процесстерге көрсөткөн таасиринин социалдык жана саясий механизмдерин изилдөөдө колдонулган көлөмдүү илимий, нормативдик-укуктук адабияттар жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн маалыматтары аныкталган изилдөө натыйжаларынын түзүлүшүндө, диссертациялык иштин корутундусунда белгилеген жоболордун, тыянактардын ишенимдүүлүгүн шарттайт.

Изилдөөнүн методологиялык негизин жалпы илимий жана системалык-структуралык принциптер түзүп, салыштырмалуулук, анализ – синтез, эмпирикалык аңдоо, саясий анализ жана институционалдык ыкмалары колдонулган.

Биринчи расмий оппонент
тарых илимдеринин доктору,
профессор

АКУНОВ А.А.

